

Національний авіаційний університет (Україна)
Сучавський «Штефан чел Маре» університет (Румунія)
InterPARES Trust

National Aviation University (NAU, Kyiv, Ukraine)
University «Stefan Cel Mare» of Suceava (Suceava, Romania)
InterPARES Trust

**ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА:
ЗБЕРЕЖЕННЯ, ДОСТУП, ВИКОРИСТАННЯ
*Матеріали Міжнародної науково-практичної
конференції***

7–9 квітня 2015 р., м. Київ, Україна

**HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE:
PRESERVATION, ACCESS, USE
*Proceedings of the International Scientific
Conference***

7–9 April, 2015, Kyiv, Ukraine

Конференція організована дослідницькою групою кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету цільового міжнародного наукового проекту, здійсненого під егідою InterPARES Trust.

This conference is organized by the InterPARES Team of the Department of History and Records Management, National Aviation University (Ukraine) under the auspices of the InterPARES Trust Project.

УДК 02+930.25+069 (091) (063)
ББК Ч83я431+Ч91я431+Ч93я431
I-90

Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7-9 квітня 2015 р., Національний авіаційний університет / ред. кол. Тюменко І. І. та ін. – К. : «Талком», 2015. – 380 с.

ISBN 978-617-7133-65-9

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції присвячені проблемам захисту історико-культурного надбання в умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства. Тези доповідей містять розробки учених та практичний досвід архівів, бібліотечних та музеїв установ із збереження національної спадщини на різних носіях інформації, доступу до неї та забезпечення умов її поширення серед широкого загалу.

УДК 02+930.25+069 (091) (063)
ББК Ч83я431+Ч91я431+Ч93я431

International scientific conference proceedings cover matters of historical and cultural heritage preservation in circumstances of rapid development of informational society. Scientific abstracts contain research results and practical experience of archive, library and museum institutions in matters of national memory preservation on different information carriers, access to it and its dissemination among wide public.

Редакційна колегія: Тюменко І.І. (головний редактор),
Божук Л. В., Варенко В.М., Курченко Т.Є.,
Литвинська С.В., Настенко Л.Г., Рогожа М.М.,
Смольніков Ю.Б., Халецька Л. П., Юрченко О.А.

Комп'ютерна верстка: Клімчук О.В., Свердлик З.М.

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету
(протокол № 2 від 11 березня 2015 р.)

ISBN 978-617-7133-65-9

© Національний авіаційний університет, 2015
© Автори публікацій, 2015

ЗМІСТ

АРХІВНІ, БІБЛІОТЕЧНІ ТА МУЗЕЙНІ УСТАНОВИ ЯК ОСЕРЕДКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Підсекція 1

Бабенко О., Колєчкін В. Висвітлення діяльності Єлисаветградського повітового комітету допомоги біженцям 1915 р. за фондами ДАКО.....	9
Бацак Н. Вплив музеївого колекціонування на збереження історичної пам'яті грецької спільноти Надазов'я.....	13
Білокінь О., Дзима В. Популяризація об'єктів історико-культурної спадщини Шевченківського меморіалу в Каневі.....	17
Білушак Т. Дослідження обороноздатності середньовічного Львова XIV-XVIII ст. на основі аналізу архівних та музеївих джерел.....	21
Будзар М. Фотоматеріали з історії дворянських садиб Прилуччини у фондах Краєзнавчого музею ім. В. І. Маслова міста Прилуки.....	25
Докашенко В., Докашенко Г. Історико-культурні пам'ятки Донецької провінції в контексті української історичної спадщини.....	29
Клименко Т. З історії становлення та розвитку Державного архіву Черкаської області.....	33
Левченко Л. Формування інститутів національної пам'яті в державі Ізраїль.....	37
Логачев Д. Охотниче оружие українських мастеров.....	41
Маньковська Р. Музейний наратив у пам'яттєвому дискурсі: соціокультурний контекст.....	45
Марченко О. Джерела з історії міського самоврядування Єлисаветграда другої половини XIX – початку ХХ ст.	49
Михайлуца М. Археографічний потенціал архівосховищ Півдня України у контексті вивчення підокупційного релігійного життя (1941-1944 рр.)	53
Осіння Н. Наукова спадщина вчених-геологів України середини XIX – початку ХХ ст.: бібліографічна цінність, збереження і використання в сучасних умовах.....	57
Паскал Ж. «Гетьманська столиця» Батурині як складова історико-культурної спадщини та музеїної справи в Україні.....	61
Солонська Н. Бібліотечні пам'ятки Київської Русі: збереження національної спадщини.....	65
Фазан М. Матеріали з історії освіти Волині (1944–1953 рр.) у фондах Державного архіву Волинської області.....	69
Циганенко Л. Дослідження історії дворянства Півдня України за матеріалами Ізмаїльського архіву.....	73

Поруч з мортирами XVIII ст. розміщені чавунні бомби масою по 30–35 кг, які наповнювалися порохом. Такі мортири використовувалися на Львівських фортечних мурах для захисту міста. Колекція історичного музею поповнюється зразками старовинної зброї, знайденої під час археологічних розкопок або закупленої у приватних колекціях.

Таким чином, як свідчать актові джерела, вогнепальна зброя у XV–XVII ст. була важливим засобом активізації оборони міста Львова. Аналіз сукупності фондів музею «Арсенал» дозволить створити цілісну картину стану вогнепального потенціалу у Львові.

Список використаних джерел та літератури

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України). – Ф. 52 Магістрат міста Львова. – Оп. 1. – Спр. 42. Декрети, акти ревізії, перелік боєприпасів та інші документи про наявність, збереження та нагляд за матеріалами озброєння і військового спорядження міських арсеналів. 1496 – 1650 р. – 218 арк.
2. ЦДІАЛ України – Ф. 52 Магістрат міста Львова. – Оп. 1. – Спр. 43. Декрети, акти ревізії, перелік боєприпасів та інші документи про наявність, збереження та нагляд за матеріалами озброєння і військового спорядження міських арсеналів. 1651 – 1730 рр. – 188 арк.
3. ЦДІАЛ України – Ф. 52 Магістрат міста Львова. – Оп. 1. – Спр. 44. Декрети, акти ревізії, перелік боєприпасів та інші документи про наявність, збереження та нагляд за матеріалами озброєння і військового спорядження міських арсеналів. 1731 – 1777 рр. – 210 арк.
4. ЦДІАЛ України – Ф. 52 Магістрат міста Львова. – Оп. 2. – Спр. 659. Реєстр гармат міського арсеналу. 1752–1763 рр. – 43 арк.
5. Дащенко Я. Р. Адміністративні, судові й фінансові книги на Україні в XIII–XVIII ст.: проблематика, стан і методика дослідження / Я. Р. Дащенко // Історичні джерела та їх використання. – К.: Наукова думка, 1969. – Вип. 4. – С. 129–171.
6. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 1, спр. 769–813.
7. Капраль М. Фінансові книги Львова другої чверті XVI ст. як джерело дослідження історичної демографії та соціотопографії // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: спеціальність 07.00.06 Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Капраль Мирон Миколайович. – К., 1996. – 24 с.
8. Косів М. В. Музей упокореної зброї: Розповідь про Львівський музей старовинної зброї. / М. В. Косів. – Львів: Каменяр, 2006. – 51 с.

ФОТОМАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ ДВОРЯНСЬКИХ САДИБ ПРИЛУЧЧИНИ У ФОНДАХ КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ІМ. В. І. МАСЛОВА МІСТА ПРИЛУКИ

Марина Будзар – к.і.н., доц.
Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна)

PHOTOGRAPHIC MATERIALS ON THE HISTORY OF MANORIAL ESTATE OF THE PRYLUKY REGION IN THE FUNDS OF V.MASLOV PRYLUKY HISTORICAL MUSEUM

Maryna Budzar – PhD (History), Associate Prof.
Borys Grinchenco Kyiv University (Kyiv, Ukraine)

The author analyzes the photographs from the collection of Historical Museum of the city of Pryluky as a source on the history of manorial estate of Pryluky. Analyzed are complex photos and the information about the cultural and historical heritage of the region.

Key words: photographic materials, the manorial estate, Historical Museum of the city Priluki.

З кожним роком зростає роль у реконструкції минулого фотографій, що, серед візуальних матеріалів, все частіше використовуються дослідниками як значущі історичні джерела. Погодимося із Е. Главацькою у тому, що навіть «класичні» історики періодично потребують візуалізації вербальних конструкцій історичних процесів і феноменів [3, с. 217]. Хоча часто-густо лунають попередження щодо неупередженості фотоматеріалів як свідків минулого, фахівці схиляються до думки, що такі документи «важливі не тільки фіксованим зоровим образом, [...] але й закодованою в них інформацією» [6, с. 259]. Вже наприкінці XIX ст. виокремився такий напрям наукових розвідок, як «візуальна антропологія», представники якого переконані у необхідності використання візуальних джерел для дослідження не тільки об'єктивних наслідків діяльності людей, але й їхньої суб'єктивної поведінки в минулому [7, с. 253].

Значущість фотографічних свідоцтв збільшується «в рази», коли вони фіксують матеріальні форми об'єктів, що зруйновані під час воєн, соціальних потрясінь, внаслідок недбалого ставлення тощо. До таких історичних феноменів належить дворянська (панська) садиба як центр приватновласницького маєтку у певний історичний період, в реаліях XIX – початку XX ст. зокрема. Тому наявність комплексів світлин, де зафіксовано стан панських садиб окремих регіонів України перед катастрофічними подіями першої чверті XX ст., є вагомою для архівних, музейних установ.

Значне зібрання таких світлин міститься у фондах Прилуцького краєзнавчого музею ім. В. І. Маслова, що не є випадковим. Саме на землях Прилуцького та сусідніх з ним повітів Полтавської та Чернігівської губерній вже до початку XIX ст. утворилася розгалужена мережа панських маєтків, значна частина яких мала не тільки господарче спрямування («економії»), але й культурний потенціал («культурні гнізда») [1]. Культурними осередками на

цих землях передусім були сільські помешкання вихідців з козацько-старшинської спільноти – Горленків, Галаганів, Гудовичів, Забіл, Закревських, Капністів, Лашкевичів, Лизогубів, Маркевичів-Марковичів, Скоропадських, Стороженків, Тарновських, інших. Ці садиби, разом з усіма іншими як в українських землях, так і в інших губерніях Російської імперії, припинили існування як суб'єкти економічної та соціокультурної діяльності після 1917 р., були знищенні чи зазнали руйнувань. Але ті, що збереглися, мали чималу історико-культурну значущість. Прагнення врятувати ці об'єкти або хоча б зафіксувати їхній стан, обумовлювало активні дії Василя Івановича Маслова (1885–1959), літературознавця, етнографа, історика культури, котрій з 1927 р. до 1930 р. був директором Прилуцького окружного музею. За доречним висловом Т. Зоць, він «був великим ентузіастом, [...] об'їздивши всі навколошні села, створив потужний фонд фото та фотонегативів» [13, с. 13].

За три роки В. І. Масловим було оглянуто десять колишніх садибних комплексів, більшість з яких мали вигляд значних палацово-паркових ансамблів – Березова Рудка (1928), Вейсбахівка (1929), Згурівка (1929), Дегтярі (1930), Линовиця (1927), Мар'янівка (хутір «Убіжище», 1929), Турівка (1928), Сокиринці (1927–1929), Тростянець (1929–1930), Яготин (1929). Після таких поїздок за для опису садибних «культурних гнізд» залишалися комплекти світлин, кожна з яких обов'язково мала підпис-характеристику із вказівкою на місце, час, обставини створення. За результатами цих оглядів вчений у 1929–1930 рр. підготував звіт до Харківської крайової комісії охорони пам'яток культури й природи [5; 9].

Звіт 1929-го р., збережений у фондах музею дотепер, фіксує стан панської садиби у селі Вейсбахівка (зараз – Білорічиця), що з останньої третини XIX ст. належала О. С. Рахмановій, дочці С. Г. Волконського, одного з найвідоміших представників руху «декабристів», рідного брата М. Г. Репніна-Волконського, губернатора Малоросії в 1816–1834 рр. До звіту було додано комплекс світлин, аналіз яких допомагає зрозуміти прийоми вивчення садибних комплексів, вживані вченим. Це натуруні зйомки архітектурних та природних об'єктів колишньої садиби, що відображають їх сучасний на той момент стан, і збірки світлин, які залишилися від колишніх власників та засвідчують дореволюційне становище садибного господарства. 16 світлин 1913–1915 рр., віднайдені В. І. Масловим у місцевого священика М. Федоренка, де зображені будівлі господарської зони, дозволяють досить легко реконструювати загальний вигляд та функційне призначення окремих ділянок садиби у Вейсбахівці, скласти враження про цю добре налагоджену «економію», яка ефективно діяла в непростих умовах межі XIX–XX ст. [2, с. 306].

Дворянські садиби Прилуччини, як і інших українських земель, утворювали певні родинно-територіальні об'єднання, коли поряд знаходилися помешкання різних представників однієї сім'ї. Як-от, у сусідньому з Вейсбахівкою селі Рудівка розташувалася садиба

А. І. Джуліані, командира запасного батальйону лейб-гвардії 1-го стрілецького полку у Царському Селі, котрий був чоловіком однієї з дочок О. С. Рахманової, Марії. Унікальні знімки з Прилуцького краєзнавчого музею відтворюють зовнішній вигляд споруд садибного комплексу (ворота з огорожею, флігель, центральний будинок, церква тощо) [10].

Фотоматеріали до інших садиб Прилуччини та сусідніх з нею земель Чернігівщини та Полтавщини, зроблені В. І. Масловим, зберігаються в особистому фонду вченого в Інституті рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського в Києві, але в Прилуцькому музеї є дублікати цих фото й навіть такі світлини, що їх немає в столиці. Це, передусім, стосується маєтку Галаганів у селі Сокиринці (зараз – Срібнянського району), який особливо цікавив В. І. Маслова, передусім тому, що основу музейних фондів склали артефакти, перевезені до Прилук весною 1927 р. з колишньої садиби, де з лютого 1920 р. до грудня 1926 р. було розгорнуто експозицію Сокиринського історико-художнього музею-садиби Ламздорф-Галаган. Завідувач Прилуцьким музеєм відвідав Сокиринці тричі, перший раз – влітку 1927 р., майже відразу після переміщення артефактів з маєтку до Прилуцького музею, коли разом з ним тут побували А. І. Степович (Дудка-Степович, 1857–1935), вчений-славіст, педагог, та М. О. Макаренко (1877–1938), археолог, мистецтвознавець, історик архітектури. У спогадах про цю поїздку А. І. Степович, між іншим, відмітив, що В. І. Маслов, маючи значну кількість фото із Сокиринського палацу, не знати їхнього змісту: «Завідувач музею показав нам велику купу ріжких фотографічних знімків, [...] Зміст цих фотографій, іноді досить старих і навіть давніх, був йому невідомий, він просив мене з'ясувати їх, що я і зробив...» [14, с. 84]. Вже ця поїздка засвідчила процес руйнації матеріального світу садиби Галаганів. Її учасники розуміли змістову вагу світлин, що їх було зроблено: «Коли все буде зруйновано, єдиною пам'яткою [...] залишиться фотографічні знімки» [14, с. 88]. Впродовж наступних оглядів Сокиринців, 1929-го та 1930-го рр., В. І. Маслов фіксував подальшу руйнацію комплексу, але ці світлини зберігаються в його особовому архіві. У фондах Прилуцького музею залишилися раритетні фотографії із зображенням виступу хору у садибі, традиція існування якого була започаткована ще прадідом Г. П. Галагана та ревно підтримувалася його нащадками, інтер'єру приміщення, де проходили зібрання одного з перших сільських кооперативів в Україні – Сокиринського щадно-позичкового товариства, організованого за пропозицією Г. П. Галагана 1871 р., «української хати» у садово-парковій зоні садиби, спеціально побудованої для виховання сина Г. П. Галагана Павла [11].

Серед світлин, що відтворюють матеріальний світ панських садиб Прилуччини, можна відмітити фото із зображеннями маєтку у селі Вороньки, що на межі XIX–XX ст. належав сину О. С. Рахманової (Волконської) від другого шлюбу – М. М. Кочубею, де були поховані подружжя Волконських та О. В. Поджіо, – «українська хатка» в садибному парку, інтер'єри кабінету

господаря тощо [12]. Вага цих світлин підсилена тим, що палацово-парковий комплекс у Вороньках було повністю знищено.

Як бачимо, Прилуцький краєзнавчий музей є власником значного корпусу раритетних фотоматеріалів, частина з яких уже оприлюднена, частина ще чекає на свого дослідника. Ці світлини, безумовно, стануть у нагоді для реконструкції матеріально-духовного світу дворянських садиб Лівобережної України у реаліях позаминулого століття.

Список використаних джерел та літератури

1. Будзар М. М. Дворянська сільська садиба в Україні XIX століття як феномен культури: до питання типології (на матеріалі Полтавщини та Чернігівщини) / М. Будзар // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. праць / за заг. ред. М. Б. Євтуха ; уклад. О. В. Михайличенко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – Вип. 32. – С. 10–12.
2. Будзар М. Культурний простір українського панського маєтку межі XIX–XX століття: трансформації матеріально-духовного наповнення (на матеріалі садиби О. С. Рахманової (Волконської) у селі Вейсбахівка) / М. Будзар // Ейдос: альманах теорії та історії історичної науки / гол. ред. В. Смолій; відп. ред. І. Колесник. – К. : Інститут історії України НАНУ, 2012.– Вип. 6. – С. 300–311.
3. Главацкая Е. М. Фотодокументы как исторический источник: опыт атрибуции, критического анализа и научного цитирования / Е. М. Главацкая // Известия Уральского федерального университета. – 2012. – Сер. 2: Гуманитарные науки. – № 1 (99). – С. 217–225.
4. Дмитренко Н. М. Василь Іванович Маслов: пам'яткохоронна діяльність у 1927–1930 роках / Н. М. Дмитренко // Сіверщина в історії України. – К.;Глухів : УТОПІК, 2008. – С. 34–41.
5. Інститут Рукописів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ф. 243, спр. 1171, 81 арк.
6. Коляструк О. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності / О. Коляструк // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. – К. : Інститут історії повсякденності НАНУ, 2008. – № 14. – С. 259–264
7. Магидов В. М. Кинофотофонодокументы в контексте исторического знания / В. М. Магидов. М. : РГГУ, 2005. – 394 с.
8. Прилуцький краєзнавчий музей (далі – ПКМ), КП 10010–23.
9. ПКМ, КП 10010-1.
10. ПКМ, КП 10011-1 – 10011-7.
11. ПКМ, КП 10014-18, 10014-19, 10014-21.
12. ПМК, 10012-1, 10012-3.
13. Скарби музею. Прилуцький краєзнавчий музей ім. В. І. Маслова : альбом / авт.-упоряд. Т. Зоць. – К. : Колорит, 2014. – 138 с.
14. Степович А. На Галаганівщині літом 1927 р. / А. Степович // Україна. – 1929. – Кн.1-2. – С. 81–92.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПАМ'ЯТКИ ДОНЕЦЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ СПАДШИНІ

Віктор Докашенко – д.і.н., проф.,

Галина Докашенко – д.і.н., проф.

Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Артемівськ, Україна)

HISTORIC AND CULTURAL SIGHTS OF THE DONETSK PROVINCE IN THE CONTEXT OF THE UKRAINIAN HISTORICAL HERITAGE

Viktor Dokashenko – Doctor of Sciences (History), Prof.,

Galina Dokashenko – Doctor of Sciences (History), Prof.

Horlivka Institute of Foreign Language SHEI "Donbas State Pedagogical University"
(Artemivsk, Ukraine)

The article deals with peculiarities of the formation of the Donetsk region's historic and cultural heritage in the context of the general Ukrainian processes. Among the factors which determine it, the attention is drawn to a relatively late period of settling of the region, its polyethnicity, and the other basic components of the process.

Key words: historical and cultural heritage, regional studies, polyethnicity, historical tradition, resource base, conglomeration.

Трагічні події, що охопили Україну, відчутно актуалізують проблему національно-патріотичного виховання, могутні формуючим чинником якого є історична спадщина народу. Остання розглядається нами як складне й багатовекторне надбання, яке, разом з багатьма іншими чинниками, значною мірою бере участь у формуванні свідомості народу. Предметом нашої уваги є історико-культурні пам'ятки Донеччини в їх загальноукраїнському контексті. При цьому ми виходимо з того, що витоки національно-патріотичного виховання лежать, передусім, у вихованні гідного ставлення української спільноти до своєї малої Батьківщини. Звідси й анонсовані нами в заголовку межі нашого дослідження – провінція.

Тут йдеться не про загальновідомі пам'ятки нашої історії, як скажімо, Свято-Успенська Святогірська лавра, з її храмами Покрови Божої Матері, Успенським собором, Печерним храмом преподобного Алексія та чисельними скитами. Їх духовний та культурний вплив, без яких, власне, почуття патріотизму та національної гідності сформувати неможливо, є беззаперечним, але, водночас, і загальновідомим. Історія святині описана в багатьох виданнях, що теж є формою впливу. Чого, наприклад, лише вартоє чудово ілюстроване видання «Лавра на святих горах», яке побачило світ завдяки фінансовій підтримці колективу ІАО «Донецький металургійний завод» [1].

Відвідини Лаври чи її подібних установ для пересічних громадян є подією далеко не буденною. Тому і вплив на формування свідомості громадян, хоч і яскравий, але непостійний. Ми ж зараз говоримо про історико-культурну спадщину, яка впливає не стільки святковою парадністю, скільки своєю простотою та буденністю. Які ж особливості формування